

بسم الله الرحمن الرحيم

نقش امام خمینی (رحمه الله علیه) در توسعه و تکوین عرفان و اخلاق اسلامی

ملوک موتوری

۰۹۱۷۱۷۸۷۳۹۵

اردیبهشت ۹۷

چکیده

عرفان شناخت حق و اخلاق یک صفت انسانی است که امام خمینی (رحمه الله علیه) به عنوان یک متفکر جهان اسلام توانستند با شخصیت علمی و عملی خود به توسعه و تکوین آن کمک بزرگی به جهان اسلام نمایند، چرا که عرفان امام بر سه پایه زهد، عشق و معرفت تکیه داشت و با اعتقاد ایشان به همبستگی دین و عرفان توانستند تحولی بزرگ را در عرفان بوجود آورند و جهانی را متحول کنند، البته نه تنها شخصیت عرفانی ایشان بلکه شخصیت اخلاقی امام راحل نیز، موجبات تکوین اخلاق اسلامی را ایجاد نمودند زیرا اخلاق یکی از اساسی ترین ارکان اسلام و از پایه های کمال انسان به حساب می آید، و شخصیت اخلاقی ایشان، تعبد و تقییدشان به امور دینی و فضائل اخلاقی، نمونه کاملی از اخلاق را برای جهانیان به یادگار گذاشت به گونه ای که اندیشه های عرفانی و اخلاقی امام خصوصاً انقلاب ایشان که بر پایه اخلاق و عرفان اسلامی استوار بود، توانست بازتاب عظیمی را در جهان اسلام نمودار سازد.

امام خمینی (رحمه الله علیه)، عرفان، اخلاق، اسلام.

خدای متعال، انبیای عظیم الشان و اوصیاء و اولیای معصومین (علیهم السلام) را برای راهنمایی و تربیت انسان برگزید، تا در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی و مادی و معنوی خویش، به آنان تأسی کند.

در مرتبه بعد، شخصیت های بزرگ الهی که در مکتب وحی پرورش یافته اند و از تمام استعدادها و موهبت های خدادادی، برای ساختن شخصیت والای خویش بهره برده اند، بهترین الگوی عملی برای انسان ها می باشد. این شخصیت ها نمونه هایی از انسان های کامل هستند.

از جمله شخصیت ها، شخصیت جامع و بی نظیر احیاگر اسلام ناب محمدی (صلی الله علیه و آله) بنیانگذار و رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت آیت الله خمینی (رحمه الله علیه) به عنوان الگویی در جهان اسلام می درخشید. انسان کامل دارای مقامی است که هیچ موجودی از موجودات جهان امکان، هم وزن آن نیست و هیچ امری از کائنات در ردیف آن نمی باشد.

حاج آقا روح الله خمینی در بیستم جمادی الآخره ۱۳۲۰ در شهرستان خمین به دنیا آمد. پدر بزرگوارش آیه الله سید مصطفی موسوی که از معاصران میرزای شیرازی و از علمای برجسته خمین به شمار می آمد، هنگامی که حاج آقا روح الله پنج ماهه بود بین راه خمین و اراک به ضرب گلوله به شهادت رسید.

وی دروس مقدماتی را نزد اساتید منطقه چون: آقا میرزا محمود افتخار العلماء، میرزا رضا نجفی خمینی، آقا شیخ علی محمد بروجردی، آقا شیخ محمد گلپایگانی و آقا عباس اراکی و برادرشان آیه الله سید مرتضی پسندیده (ره) فرا گرفت و در سال ۱۲۹۸ شمسی عازم حوزه علمیه اراک شد و مقارن هجرت آیه الله حاج شیخ عبد الکریم حائری یزدی (۱۳۰۰ شمسی) به حوزه علمیه قم منتقل گردید و نزد اساتیدی چون: آیه الله سید محمد تقی خوانساری، آیه الله سید علی یثربی کاشانی و آیه الله حاج شیخ عبد الکریم حائری دروس عالی فقه و اصول را ادامه داد و نیز از محضر مرحوم حاج سید ابو الحسن رفیعی قزوینی در ریاضیات، هیئت و فلسفه و آقا میرزا علی اکبر حکمی یزدی در هیئت و مرحوم آقا شیخ محمد رضا مسجد شاهی اصفهانی در عروض و قوافی و فلسفه اسلامی و آیه الله حاج میرزا جواد ملکی تبریزی در اخلاق و عرفان استفاده و حدود شش سال عالیتین سطوح عرفان نظری و عملی را نزد آیه الله آقا میرزا محمد علی شاه آبادی - اعلی الله مقامه - سپری کرد.

امام خمینی - رحمه الله - سالهای طولانی در حوزه علمیه قم به تدریس سطح و خارج فقه و اصول، فلسفه و عرفان و اخلاق پرداخته و شاگردان بسیاری از محضر آن بزرگ استفاده کردند.

تألیفات متعددی از حضرت امام قدس سرّه به جای مانده است که به نام برخی از آنها اشاره می شود:

تعلیقات علی شرح فصوص الحکم و مصباح الانس، مصباح الهدایه إلى الخلافة و الولاية، سر الصلاة (صلاة العارفين و معراج السالکین)، کشف اسرار، انوار الهدایه فی التعلیقه علی الکفایه، الرسائل، مناهج الوصول إلى علم الاصول، رساله فی الطلب و الاراده، کتاب الطهارة در ۴ مجلد، المكاسب المحرمه در ۲ جلد، کتاب البیع در ۵ جلد، تحریر الوسيله در ۲ جلد. (تاریخ فقه و فقها، ۱۴۲۱صص ۲۹۷-۲۹۹)

ایشان در واقع نمونه ای از انسان کامل بودند، که خصوصا در زمینه عرفان و اخلاق می توانند الگویی کامل برای تمام جهان اسلام باشند.

انسان کامل انسانی است که همه ارزش های انسانی او هماهنگ رشد نمایند و رشدشان به حد اعلاء برسد. قرآن کریم می فرماید: «وَ إِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» (بقره/۱۲۴)؛ (به خاطر بیاورید) هنگامی که خداوند ابراهیم را با وسائل گوناگونی آزمود، و او بخوبی از عهده آزمایش بر آمد، خداوند به او فرمود: من تو را امام و رهبر مردم قرار دادم.»

عظمت و حقیقت مردانی همچون امام راحل (رحمه الله علیه) چنان که هست وصف شدنی نیست. امام منادی توحید در عصر حاضر است، ایشان عارفی بزرگ بودند که اگر از حیات عرفانی اش نگویند، هر چیز بگویند او نخواهد شد. ارتقای سطح معرفت و بصیرت مردم نسبت به شخصیت عظیم حضرت امام خمینی (رحمه الله علیه) و آگاهی به تحولات شگرفی که ایشان در عرصه جهانی پدید آوردند، ضرورتی است که همه خردمندان روزگار بر آن تأکید می ورزند؛ زیرا این امر، مهمترین عامل استمرار همدلی و همراهی با آرمان های متعالی امام راحل تلقی می گردد.

از سوی دیگر، در این برهه بسیار حساس که دشمنان اسلام سیاست استحاله فکری و تضعیف انگیزه نیروهای انقلاب را در دستور کار خود قرار داده اند، ضرورتی برخوردار از بینشی عمیق در این زمینه بیشتر احساس می شود و بی شک سعادت استقامت در سنگر دفاع از اسلام ناب محمدی و آرمان های امام خمینی (رحمه الله علیه) تنها نصیب سنگربانانی می شود که با دست یابی به معرفتی عمیق از موهبت آسمانی امام به تحلیل جامع قیام الهی او پرداخته و به بصیرت و بینش لازم در این زمینه نایل آیند. «وَلَا يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ إِلَّا أَهْلُ الْبَصَرِ وَالصَّبْرِ وَالْعِلْمِ [بِمَوَاقِعَ] بِمَوَاضِعِ الْحَقِّ؛ مبارز را

کسی جز فردی آگاه و با استقامت و عالم به جایگاه حق بر دوش نمی کشد.» (نهج البلاغه (للصباحی صالح)؛ ص ۲۴۸)

آگاهی عمیق از شخصیت قدسی امام خمینی (رحمه الله علیه) و آثار جهانی او، بزرگترین وظیفه انقلابیون خردمند و شیفتگان راه و منش امام خمینی است. ایشان به عنوان متفکر و عالم جهان اسلام و ایران، خدمات ارزنده ای در تکوین و توسعه علوم مختلف در جهان ارائه نمودند.

مقاله پیش رو شخصیت عرفانی و اخلاقی امام خمینی (رحمه الله علیه) را مورد بررسی قرار داده و نقش ایشان را در توسعه و تکون این علوم بیان می دارد که تحت دو عنوان قابل بررسی و بیان است:

الف: عرفان اسلامی امام خمینی (رحمه الله علیه) در جهان اسلام.

ب: اخلاق اسلامی امام خمینی (رحمه الله علیه) در جهان اسلام.

الف: عرفان اسلامی امام خمینی (رحمه الله علیه) در جهان اسلام

تعریف عرفان

عرف، معرفت و عرفان بمعنی درک و شناختن است. (قاموس قرآن؛ ج ۴، ص ۳۲۶) راغب گفته: معرفت و عرفان درک و شناختن شیء است با تفکر و تدبیر در اثر آن و آن از علم اخص است ... عرفان نسبت بعلم شناخت ناقصی است و آن از تفکر در آثار شیء ناشی میشود. (قرشی، ج ۱۲، ۱۴۱۲ه ق، ص ۳۲۷)

عرفان عبارتند از شناخت خدای متعال، صفات و افعال او، شناختی که نه از راه فکر و استدلال، بلکه از طریق ادراک قلبی و دریافت باطنی حاصل شود. عرفان یعنی شناخت خدا با قلب و روئت حضور او در عمق جان. (مصباح یزدی، ۱۳۹۰، ص ۳۳)

در واقع عرفان مصدر است به معنای «شناختن» و در اصطلاح اهل عرفان به معنای یافتن حقایق اشیاء به طریق کشف و شهود است. (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ص ۳۳)

خبرنگار آرژانتینی، آموندار روبن پونته، در مورد امام چنین نوشته اند: «این که یک مرد افسانه ای از ایران ظهور می کند، جای تعجب نیست؛ چون حضرت محمد پیامبر اسلام پیش بینی کرده بود که ایران سرزمین احیاگران بزرگ اسلام خواهد بود.»

کاتولیک های بوسنی هرزگوین نیز بیان داشتند که: «امام خمینی (رحمه الله علیه) مانند یک مرد مقدس است و خیلی تیز بین و زیرک می باشد.»

پرفسور ساویت بیک رئیس دانشکده ملی علوم و صنایع قرقیزستان نیز تعالیم او (امام خمینی (رحمه الله علیه)) را رباینده دل ها می داند.

هفته نامه ابزرود چاپ لندن در مورد امام خمینی (رحمه الله علیه) چنین نوشته است: «امام خمینی (رحمه الله علیه) مردی همپای پیامبران کهن است که دنیا را به پیروی از اصول دینی دعوت کرد. پیام وی برای مردم جهان خلوص عقیده و پیروی از سادگی، در مقابل پیچیدگی و آلودگی های غرب بود، و این رمز موفقیت وی و احساس افتخار پیروان او است»

پروفسور المیرا عضو هیأت تحقیقات زنان آذربایجان می گوید: «هر جا که تمایلی به حق باشد، نام امام خمینی در آن جا نیز هست و تفکر ایشان الگوی حق طلبی در سرتاسر جهان است.»

ابراهیم بابا نگیه داد، رئیس جمهور نیجریه شخصیت امام خمینی (رحمه الله علیه) را این گونه معرفی می کنند: «امام خمینی (رحمه الله علیه) سمبل صلح و رهبری بزرگ برای اسلام بود.»

روزنامه دالبگلات، چاپ نروژ نیز می نویسد: «امام خمینی (رحمه الله علیه) شخصی بود استوار و در سختی ها به آرامی تصمیم می گرفت؛ سخن وی قانون و قانون وی قرآن بود.»

استاد جمعه علی خان، معاون وزیر فرهنگ قرقیزستان نیز امام خمینی (رحمه الله علیه) را ستاره درخشان فرهنگ دینی معرفی می کند.

اسقف کاپوچی می گوید: «امام پدر مستضعفان جهان بود و از دست دادن ایشان غم بزرگی برای محرومان دنیا است.»

عباده حسین، عضو مجلس ملی پاکستان نیز می گوید: «امام خمینی (رحمه الله علیه) در طول حیات خود، ایمان و تقوا را زنده کرد و با اقدامات خود علیه دشمنان اسلام، به جهان سوم نیرو و توان بخشید.»

روبین وود زورت، خبرنگار آمریکایی در تشریح ملاقات خود با امام خمینی (رحمه الله علیه) در جماران می نویسد: «زمانی که امام خمینی (رحمه الله علیه) از در وارد می شد، احساس می کردم که از لابه لای آن گردبادی

از نیروهای معنوی وزیدن گرفت؛ گویا در ورای آن عباى قهوه ای، عمامه مشکی و ریش سفید، روح زندگی جریان داشت، به طوری که همه بینندگان را محو تماشای خود کرد. در آن هنگام حس کردم که با حضور او همه ما کوچک شده ایم و گویا در سالن کسی جز او باقی نمانده است.» (همایش اندیشه های اخلاقی – عرفانی امام خمینی، ۱۳۸۹، ص ۵۵)

نتیجه گیری

عرفان به معنی شناخت خدا از روی قلب و دل و رؤیت حضور او در عمق جان است و در واقع عرفان به معنی اصطلاحی آن روش و راهی است که با آن حقیقت را می توان درک کرد و عارف خدا را از روی مهر و محبت پرستش می کند.

امام خمینی (رحمه الله علیه) عارفی راستین بودند که خدمت به خلق را بهترین عبادت می دانسته و سلوک معرفتی خود را در پرتو عرفان اسلامی آموختند و توانستند عرفان شریعت مدار خود را بر سه پایه زهد، عشق و معرفت طی کنند و الگویی باشند برای عارفان جهان اسلام و خواهان سیر سلوک معنوی و اسلامی.

اخلاق در واقع یک صفت انسانی است که نمی توان آن را از اسلام جدا نمود، زیرا اخلاق یکی از ارکان اسلام و از جمله اساسی ترین ارکان ایمان و از پایه های کمال انسان است.

امام خمینی (رحمه الله علیه) توانستند با تعبد و تقیید به انجام فرایض در اوقات معین و نافله ها و زیارت ها، در امور علمی و دینی و همچنین مسائل سیاسی و اجتماعی به موفقیت جهانی دست پیدا کنند به گونه ای که پیروان بسیاری نه تنها در جهان اسلام بلکه تمام جهان پیدا نمایند.

ایشان با حضور فعال و مستمر در حیات اجتماعی – سیاسی ایران و رهبری انقلاب، هدفی جز اخلاقی کردن سیاست را در پی نداشت. حکومت اسلامی و جمهوری اسلامی ایران تبلور معنوی است که امام از اسلام آموختند و برای برپایی آن زحمات بسیاری کشیدند تا توانستند حکومتی اسلامی بر پایه اخلاق و فضائل اخلاقی پایه ریزی کنند و تحولی بزرگ را در جهان بوجود بیاورند، چرا که انقلاب امام، انقلابی جهانی بود.

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

۱. ابراهیمی، محمد حسین، عرفان از دیدگاه قرآن، روایات و عارفان، انتشارات تأمین، قم، ۱۳۹۰.
۲. آرمین، محمد، تهذیب نفس در اخلاق ناصری، انتشارات شروع، بوشهر، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۳. آقایی، امید، اخلاق کریمان، انتشارات بیت الاحزان، قم، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۴. باقری، محمد، آداب معاشرت و اخلاق اجتماعی، انتشارات عروج، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۰.
۵. تبریزی، محسن، تقوا و اخلاق قرآنی، انتشارات نورعلی نور، قم، چاپ اول، ۱۳۸۸.
۶. حاجی بابائیان امیری، محسن، روش های تربیتی اخلاقی کاربردی در اسلام، انتشارات سروش، تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۷. خمینی، روح الله، نامه های عرفانی امام خمینی (رحمه الله علیه)، انتشارات تشیع، قم، چاپ پنجم، ۱۳۸۷.
۸. خمینی، سید روح الله موسوی، سر الصلاة - معراج السالکین و صلاة العارفین، در یک جلد، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره، تهران - ایران، نهم، ۱۴۲۹ ه.ق.
۹. ستوده، امیر رضا، پابه پای آفتاب، ج ۲، انتشارات پنجره، تهران، چاپ ششم، ۱۳۸۷.
۱۰. ستوده، امیر رضا، پابه پای آفتاب، ج ۳، انتشارات پنجره، تهران، چاپ هفتم، ۱۳۹۱.
۱۱. سعادت‌مند، رسول، پنج نامه عرفانی - اخلاقی امام خمینی (رحمه الله علیه)، انتشارات تسنیم، قم، چاپ دوم، ۱۳۹۰.
۱۲. شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغة (للصبحی صالح) - قم، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق.

۱۳. ضرابی، احمد، **نصایح امام خمینی** (رحمه الله علیه)، مؤسسه فرهنگی پیوند با امام، مشهد، چاپ ششم، ۱۳۹۰.

۱۴. ضیائی، علی اکبر، **نهضت فلسفی امام خمینی** (رحمه الله علیه)، انتشارات عروج، تهران، چاپ سوم، ۱۳۹۴.

۱۵. طباطبایی، فاطمه، **آوای مکتوب**، انتشارات شرکت تعاونی کار افرینان فرهنگ و هنر، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۱.

۱۶. قرشی، سید علی اکبر، **قاموس قرآن**، دار الکتب الإسلامیة، تهران - ایران، ششم، ۱۴۱۲ ه.ق.

۱۷. کیا شمشکی، ابوالفضل، **ولایت در عرفان با تکیه بر آراء امام خمینی** (رحمه الله علیه)، انتشارات دارالصادقین، قم، چاپ اول، ۱۳۷۸.

۱۸. کیایی نژاد، زین العابدین، **سیر عرفانی در اسلام**، انتشارات اشرافی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۹.

۱۹. گرجی، ابو القاسم، **تاریخ فقه و فقها**، مؤسسه سمت، تهران - ایران، سوم، ۱۴۲۱ ه.ق.

۲۰. مصباح یزدی، محمد تقی، **در جستجوی عرفان اسلامی**، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رحمه الله علیه)، قم، چاپ پنجم، ۱۳۹۴.

۲۱. همایش اندیشه های عرفانی - اخلاقی امام خمینی (رحمه الله علیه)، **مجموعه مقالات برگزیده همایش اندیشه های عرفانی - اخلاقی امام خمینی** (رحمه الله علیه)، انتشارات عروج، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۹.

